

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Д. Системная благотворительность [Электронный ресурс] / Д. Александров. – Режим доступа: http://www.socpolitika.ru/rus/ngo/foreign_experience/document6323.shtml.
2. Благотворительная деятельность и налоговое планирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.roche-duffay.ru/articles/charity.htm>.
3. Кутелева А. Благотворительность в Китае: поиски гармонии [Электронный ресурс] / Анна Кутелева. – Режим доступа: <http://china-tcm.ru/content/blagotvoritelnost-v-kitae>.
4. Порівняльний аналіз законодавства про благодійну діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4386>.
5. Про меценатство і благодійну діяльність: Модельний закон від 06 грудня 1997 року, прийнятий на десятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД (Постанова № 10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_e56.
6. Александров А. Закон о благотворительной деятельности готовится в Беларуси [Электронный ресурс] / А. Александров // Белорусы и рынок. – 2011. – № 29 (964). – Режим доступа: http://www.senicup.by/blog/zakon_o_blagotvoritelnoj_deyatelnosti_gotovitsja_v_belarusi/2011-09-08-104
7. Про благодійність і спонсорство: Закон Республіки Молдова від 31 жовтня 2002 року №1420-XV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=5101.
8. О благотворительной деятельности и благотворительных организациях: Федеральный Закон Российской Федерации от 07 июля 1995 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=108360>.
9. Куйбіда Р.О. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посібн. / Р.О. Куйбіда, В.І. Шишкін. – Київ: Старий світ, 2006. – 576 с.
10. Тимошук В.П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / В.П. Тимошук. – Київ: Факт, 2003. – 496 с.

УДК 342.924

ЮРИДИКО-ФАКТИЧНІ ПІДСТАВИ НАКЛАДЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ВИДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Куразов Ю.Х., здобувач

Запорізький національний університет

У статті в систематизованому вигляді подається аналіз юридико-фактичних підстав накладення попередження як виду адміністративного стягнення, приділяється увага кожному елементу складів відповідних адміністративних правопорушень, їх специфіці, виокремлюються особливості юридико-фактичних підстав накладення найм'якшого різновиду адміністративного стягнення.

Ключові слова: адміністративне стягнення, елементи складу, об'єкт, об'єктивна сторона, підстави, попередження, суб'єкт, суб'єктивна сторона, юридико-фактичні підстави.

Куразов Ю.Х. ЮРИДИКО-ФАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КАК ВИДА АДМИНИСТРАТИВНОГО ВЗЫСКАНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье в систематизированном виде дается анализ юридико-фактических оснований применения предупреждения как вида административного взыскания, уделяется внимание каждому элементу состава соответствующих административных правонарушений, их специфике, выделяются особенности юридико-фактических оснований применения самого мягкого вида административного взыскания.

Ключевые слова: административное взыскание, элементы состава, объект, объективная сторона, основания, предупреждение, субъект, субъективная сторона, юридико-фактические основания.

Kurazov Yu.Kh. LEGAL AND FACTUAL GROUNDS OF APPLICATION OF PREVENTION AS A FORM OF ADMINISTRATIVE PUNISHMENT / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In an article in a systematic manner characteristic of legal and factual basis of application of prevention as a form of an administrative penalty is applied. Attention is paid to the fact that these bases are administrative offenses, for the commission of which the ability of overlaying of prevention is provided.

Based on a detailed analysis of scientific, regulatory, educational, journalistic sources in the article concluded is stated, that prevention is used for the commission of a sufficiently large number of administrative offenses. They are socially harmful (although the doctrine of the matter remains in dispute), unlawful, guilty, administrative punishment. Author focuses on the analysis of the composition of administrative offenses, for which use of prevention is prescribed, concludes that they can be simple or complex, one-off, lasting, formal and material, completed and unfinished, personal and official.

In the article position is substantiated that prevention is usually used for the commission of acts (action or inaction) with low degree of public harm, including minor, committed for the first time, individuals who are generally well characterized (either individual or legal entity), if there are circumstances that mitigate administrative responsibility. Acts may infringe on the property, public order, management order, using of natural resources, order of transport, etc., committed intentionally or negligently (although the author considers it appropriate to retain only negligently form of guilt). In the article circumstances are analyzed that mitigate administrative responsibility, which is usually taken into account in imposing of prevention. Author focuses on the history of their regulatory implementation into domestic law, on the absence of an exhaustive normative list, which creates conditions for independent decision of the person who hears the case. In the article the problematic issues of factual basis of imposing of prevention as a form administrative penalty and the way their regulatory permits are formed.

Key words: administrative penalty, elements of composition, object, objective side, grounds, prevention, subject, subjective side, legal and factual grounds.

В умовах істотного перегляду підстав використання ресурсу адміністративних стягнень, підготовки нового кодифікованого адміністративно-деліктного акту, увага повинна приділятися юридико-фактичним підставам такого застосування із окресленням специфіки таких підстав. Тим більше, що ресурс попередження як виду адміністративного стягнення, на жаль, у сучасних умовах використовується за залишковим принципом, відповідно це питання вимагає зосередження прискіпливої уваги як науковців, так і юристів-практиків. У вітчизняній адміністративно-правовій літературі цьому питанню безпосередньо увага не приділялася, у наявності роботи узагальненого характеру (щодо підстав застосування стягнень взагалі, наприклад, роботи Н.В. Хорошак, Л.В. Ковалюк, О.І. Миколенка, У.І. Ляхович та ін.), або ж публіцистичні роботи (наприклад, роботи С.В. Ващенко, А. Купіна), які, на жаль, не дозволяють сформулювати повне уявлення про юридико-фактичні підстави накладення попередження, що є істотною прогалиною, яку варто відновити. Усе це і обумовлює формулювання мети статті – на підставі аналізу наявних різноманітних джерел виокремити юридико-фактичні підстави накладення попередження як виду адміністративного стягнення, їх особливості.

Юридико-фактичними (інколи у науковій та навчальній літературі зустрічається термін фактичні) підставами застосування попередження є адміністративні правопорушення. Беручи до уваги те, що попередження є «найм'якшим», «найлегшим» різновидом адміністративного стягнення, відповідно і його фактичні підстави повинні бути відповідними. Прийнято вважати, що попередження застосовується за вчинення адміністративних правопорушень із незначним ступенем суспільної шкідливості (до цього часу спостерігається наукова дискусія щодо того, чи є адміністративне правопорушення шкідливим чи небезпечним, законодавча дефініція цієї ознаки правопорушення, на відміну від інших, не фіксує), а інколи навіть робиться уточнення – малозначних. Щодо останніх одразу слід зазначити, що відсутня єдність поглядів у середовищі вчених-адміністративістів, чи це підстава для звільнення від адміністративної відповідальності (хоча ст.22 КпАП України передбачено таку можливість), чи все ж таки підстава для накладення меншого за ступенем караності адміністративного стягнення. У Науково-практичному коментарі до Кодексу України про адміністративні правопорушення за загальною редакцією А.С. Васильєва, О.І. Миколенка зазначено, що відсутня нормативна дефініція «малозначні адміністративні правопорушення», перелік таких проступків або вказівки на їхні ознаки, що створює передумови для реалізації дискреційних повноважень щодо вирішення цього питання уповноваженою особою в кожному конкретному випадку із урахуванням обставин справи [1, 65-67]. Беручи до уваги, що за вчинення такого діяння передбачається

можливість застосування усного зауваження, яке не є різновидом стягнення, і в назві статті та в її змісті вживається словосполучення «звільнення від адміністративної відповідальності», можна все ж таки стверджувати, що малозначні діяння не є підставами для накладення попередження. Натомість у доктринальному правничому середовищі зустрічаються й інші підходи. Так, наприклад, О.С. Літошенко в аспекті ретроаналізу розвитку нормативно-правової бази адміністративної відповідальності в Україні, зокрема характеризуючи положення Адміністративного Кодексу УРСР, робить вказівку на те, що передбачалася відповідальність за «малозначущі правопорушення та порушення так званих обов'язкових постанов» [2, 39]. Акцептуючи увагу на термінологічний хаос Кодексу, все ж таки О.С. Літошенко зазначає, що, незважаючи на відсутність чіткої різниці між вищезазначеними порушеннями, порушення загальних правил (постанов) розглядалися в якості серйозних, небезпечних, а малозначущі – як такі, що не становили великої суспільної небезпеки [2, 39].

А.Б. Агапов досліджує підстави адміністративної відповідальності на підставі опрацювання праць відомих вчених-юристів XIX – XX ст. й серед таких виділяє «маловажливі проступки» [3, 78]. Натомість у більшості визначень попередження, які пропонуються у сучасних навчальних галузевих джерелах, в якості можливих підстав виділяються правопорушення незначної суспільної шкідливості [4, 241]. У цьому аспекті доцільно зупинитися на аналізі дисертаційного дослідження С.О. Резника, безпосередньо присвяченого малозначності правопорушень як підстави звільнення від адміністративної відповідальності [5]. Ґрунтовно досліджуючи це питання, О.С. Резник зазначає, що на сучасному етапі розвитку науки адміністративного права сформувалося два основні підходи до розуміння малозначності правопорушення: класичний підхід, за яким «малозначність... розглядається суто як підстава звільнення від адміністративної відповідальності», повторюючи при цьому позицію законодавця (О.М. Бандурка), та новітній підхід ...як до складової принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності (С.Г. Стеценко, Н.В. Хорошак) [5, 7].

Підтвердженням розмаїття підходів у середовищі юристів до розгляду малозначності не тільки як підстави для звільнення від адміністративної відповідальності, а й індивідуалізації останньої цілком можуть слугувати офіційні статистичні дані Верховного Суду України щодо відсоткового співвідношення постанов про звільнення від адміністративної відповідальності за малозначністю діяння до загальної кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності. Так, у 2002 році кількість осіб, звільнених судами від адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення з усним зауваженням на адресу правопорушника про неприпустимість подібного діяння (ст.22 КпАП України) становила 3,2% від загальної кількості осіб, щодо яких справи розглянуто з винесенням постанов, у 2003 році – 2,6%, у 2004 році – 2,4%, у 2005 році – 2,5%, у 2006 році – 1,9%, у 2007 році – 1,8%, у 2008 році – 1,4%, у 2009 році – 5,2%, у 2010 році – 4,7%, у 2011 році – 5%, у I півріччі 2012 року – 4,8%.

Зосереджуючись на вивченні наявного наукового, емпіричного нормативного матеріалу, О.С. Резник намагається виокремити найпоширеніші підстави для судової аргументації звільнення правопорушника від адміністративної відповідальності через визнання малозначним вчиненого ним адміністративного правопорушення, а саме: щире каяття винного (26%), вчинення правопорушення особою вперше, або ж особою, яка раніше не притягувалась до адміністративної відповідальності (12,6%), тяжкий матеріальний стан (4,9%), порушення усунуно на момент розгляду справи (3,5%), є в особи утриманці (1,5%). Хоча вчений одночасно зазначає, що в 62,7% постанов мало місце звільнення особи від відповідальності із посиланням на ст.22 КпАП України, що, правда, без належної аргументації [5, 9]. Одночасно пропонує цілком логічний перелік основних ознак малозначності адміністративного правопорушення, до яких відносить: 1) перевищення санкцією статті Особливої частини КпАП України, що передбачає відповідальність за це діяння, розміру завданої шкоди або такі види стягнень, як попередження та штраф (до 3 н.м.д.г.), чи заходу впливу, що застосовується до неповнолітнього; 2) спосіб вчинення такого діяння не призвів до заподіяння і не міг призвести до заподіяння істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству чи державі; 3) врахування волі потерпілих осіб, що повинні самостійно вирішувати, чи потребують вони відшкодування завданої шкоди чи правопорушення для них є малозначним і вони не будуть звертатися до суду з позовом про відшкодування завданої шкоди; 4) розмір доходів, одержаних протиправним шляхом, є незначним; 5) мета і мотив вчинення правопорушення обумовлюються скрутним матеріальним становищем чи обставинами, пом'якшують

відповідальність за адміністративне правопорушення; 6) співвідношення вчиненого протиправного діяння із моральними засадами суспільства, загальними показниками економічного благополуччя населення в країні, потерпілих у правопорушення та самого правопорушення засновується на справедливому та неупередженому розсуді уповноваженого органу чи особи; 7) наявність обставин, що пом'якшують адміністративну відповідальність (в основному щире каяння винного); 8) правопорушення вчинене особою вперше або особою, яка раніше не притягалась до адміністративної відповідальності; 9) правопорушенням не було завдано ніякої шкоди державним чи суспільним інтересам; 10) якщо процедурними документами передбачено, що штраф накладається і стягується, а попередження оформлюється на місці вчинення правопорушення; 11) загальний чи скорочений строк розгляду справи про адміністративне правопорушення [5, 15-16]. Цікавим є підхід до виокремлення груп адміністративних правопорушень, які, за результатами узагальнення судової практики, найчастіше визначаються в якості малозначних, – у галузі транспорту, шляхового господарства, зв'язку (41,3%), у галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, фінансів і підприємницької діяльності (19,9%), у сфері встановленого порядку управління (14,5%), охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури (9,4%), охорони праці та здоров'я населення (7,9%) [5, 9-10]. За вчинення всіх цих правопорушень у зазначених сферах відносин передбачається застосування попередження. Майже аналогічним є стан справ і в позасудовому розгляді справ. На практиці діяння може бути визнане малозначним, якщо має місце основний, а не кваліфікований склад адміністративного правопорушення; діяння є формальним, а не матеріальним (за складом), особистим, а не службовим (за суб'єктом вчинення), однозначним, а не альтернативним (за елементами складу), за наявності обставин, що пом'якшують, а не обтяжують адміністративну відповідальність [5, 10]. Отже, беручи до уваги все вищезазначене, можна погодитися із т.з. С.О. Резніка щодо дефініційної визначеності малозначного діяння як «адміністративного проступку, який, хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КпАП України, іншого законодавчого акта про адміністративну відповідальність, але вчиненого з необережності або за обставин, що пом'якшують відповідальність, не є шкідливим для державного або громадського порядку, за своїм способом вчинення та наслідками не завдає або не може завдати фізичним та юридичним особам шкоди розміром вище, ніж законодавством передбачено мінімальну санкцію за такий проступок» [5, 17]. Хоча певні уточнення до нього все ж таки можна було б зробити, як то: не зовсім вдалим виглядає вживання словосполучення «з необережності або за обставин, що пом'якшують відповідальність», оскільки формується враження, що таке правопорушення може бути вчинене і з іншою формою вини. Задля усунення різних тлумачень доцільним вбачається формулювання наступного змісту: «вчинене з необережності і, як правило, за наявності обставин, що пом'якшують відповідальність». Дещо суперечливим виглядає одночасне фіксування у визначенні того, що таке діяння «не є шкідливим...» і «... не завдає або не може завдати ... шкоди розміром вище, ніж ...» (останнім словосполученням побічно визнається існування самої можливості завдання шкоди, якщо уточнення робиться щодо її розміру). Можливо варто словосполучення «не є шкідливим» вилучити й фактично забезпечити його поглинання вказівкою на те, що діяння не завдає і не може завдати шкоди вище, ніж законодавством передбачено мінімальну санкцію за такий проступок. Отже, вказівка на малозначність адміністративного правопорушення – підстави застосування попередження є слушною. Однак варто уточнити, що малозначність, як правило, може розглядатися і як підстава адміністративної відповідальності, точніше як складова принципу її індивідуалізації, бо нормативно закріплено, що малозначність може слугувати і підставою для звільнення від адміністративної відповідальності. Російський законодавець, фіксуючи визначення попередження, зазначає, що попередження може бути реакцією на вчинення адміністративного правопорушення із незначною суспільною шкідливістю, як правило, малозначного. У науково-практичних коментарях до вітчизняного КпАП України, у наукових, навчальних джерелах також зустрічаються аналогічні положення, що дозволяє зробити припущення, що малозначність є різновидом (складовою) незначної суспільної шкідливості, щоправда критерії визначення останньої до цього часу відсутні. Суспільна шкідливість – обов'язкова ознака адміністративного проступку, про неї «міститься вказівка у ст.10, 11 КпАП України, в яких регламентується вчинення адміністративного правопорушення умисно та з необережності, йдеться про шкідливі наслідки» [6, 29]. Ця ознака законодавством визнається первісною ознакою правопорушення, а, на думку В.К.Колпакова, – апостеріорною,

онтологічною категорією, як «загально соціальний рівень оцінки діяння, підґрунтям для якого слугує стан суспільних відносин, відбитка бажаної і небажаної поведінки у суспільній свідомості» [6, 30], встановлюється за об'єктивними ознаками [6, 31]. Незважаючи на тривалу доктринальну дискусію щодо того, чи є адміністративне правопорушення суспільно шкідливим чи все ж таки суспільно небезпечним, із формулюванням відповідних концепцій, все ж таки і до цього часу позиції вчених-адміністративістів різняться. Так, наприклад, О.І. Миколенко, разом із А.С. Васильєвим, вважають, що адміністративне правопорушення суспільно небезпечне, а не «соціально шкідливе» діяння, яке відрізняється від злочинів ступенем суспільної небезпеки [7, 30]. При цьому акцент робиться на те, що поодинокі проступки можуть дезорганізувати суспільство, завдати шкоди, однак у своїй сукупності загрожують суспільству безпекою. О.І. Миколенко, із посиланням на праці Д.М. Бахраха, зазначає, що останній дотримується своєрідної позиції – всі злочини є суспільно небезпечними і деякі адміністративні проступки (дрібне хуліганство, злісна непокора законним вимогам працівника міліції тощо) [7, 30]. В той же час Д.М. Бахрах у навчальному посібнику «Адміністративна відповідальність», що вийшов друком у 1999 році, зазначає, що серед ознак адміністративного проступку варто виокремлювати «його антисуспільний, антигромадський характер», що сприяє тому, що діяння завдає або може завдати певних шкідливих наслідків [8, 32].

О.В. Кузьменко обґрунтовує, в аспекті аналізу предмета сучасного адміністративного права, штучність виокремлення свого часу суспільної шкідливості, запровадження «покарання в адміністративному порядку за деякі діяння, які є кримінальними за своїм характером і правовою природою» [9, 73], «затушовування» генетичних зв'язків адміністративно-деліктних відносин з відносинами карної відповідальності за допомогою теоретичної конструкції про шкідливість певної групи правопорушень [9, 73]. Автори навчального посібника «адміністративна відповідальність» за загальною редакцією Т.О. Коломоєць адміністративне правопорушення вважають суспільно шкідливим й зазначають, що воно «заподіює або створює загрозу заподіяння певної шкоди об'єктам адміністративно-правової охорони» [10, 44]. В.К. Колпаков у навчальному посібнику «Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право)» обґрунтовує доцільність діалектичного співвідношення суспільної небезпеки і суспільної шкідливої в контексті дослідження ознак адміністративного проступку з урахуванням сучасних досягнень юридичних, філософських, соціологічних та інших наук (при цьому слід зазначити, що врахування досягнень філософських, соціологічних та інших (неюридичних) наук при дослідженні відповідного питання має бути виваженим, обґрунтованим, без надмірного акценту, що, на жаль, можна знайти в деяких сучасних науково-публіцистичних роботах молодих вчених-адміністративістів – наприклад, роботи Т.В. Ільєнок [11, 34-41]. Робить акцент на тому, що ці два поняття належать до різних рівнів знань про адміністративний проступок, де «суспільна шкідливість» – онтологічна категорія, апостеріорна ознака, а «суспільна небезпека» – гносеологічна категорія, апріорна ознака [6, 29-31]. Тим не менш, аналізуючи попередження як вид адміністративного стягнення, В.К. Колпаков уточнює, що воно застосовується за вчинення «незначних адміністративних порушень» [6, 99], не згадуючи при цьому про малозначні діяння.

Л.В. Коваль, щоправда з урахуванням реалій нормотворення і правозастосування 70-х р. ХХ століття, дотримуючись позиції щодо суспільної небезпеки адміністративного проступку в цілому, зазначає, що окреме «дрібне» адміністративне правопорушення (він не надає визначення такого діяння, однак подає приблизний їх перелік – проїзд у транспорті без квитка, перехід вулиці в недозволеному місці та інші, за вчинення яких фактично передбачено застосування попередження) не набуває чітко вираженої суспільної небезпеки, але в своїй сукупності такі дрібні проступки набирають суспільно небезпечного характеру [12, 12]. Аналіз його роботи все ж таки дозволяє зробити припущення, що, залежно від ступеня суспільної небезпеки, він виокремлює певні різновиди адміністративних правопорушень (щоправда, аналізує окремі діяння, а не їх сукупність, тим самим дещо суперечить своїм же положенням у цій роботі). Так, наприклад, за цим критерієм він виділяє: адміністративні проступки підвищеного ступеня суспільної небезпеки, адміністративні проступки незначної суспільної небезпеки і такі ж діяння «первісного характеру, суспільно небезпечні лише в загальній масі» [13, 12-13]. При цьому уточнює, що за конкретну провину шкідливого характеру, яка є «спорадичною», застосовуються заходи, серед яких виділяє і попередження, в той же час окремо виділяє і проступки із незначним ступенем суспільної небезпеки, фактично визнаючи їх

дещо відмінними від «спорадичних», «малозначних» діянь та широку сферу існування – «це більшість адміністративних правопорушень» [13, 12-13]. Згадуючи малозначні проступки у ст.22 КпАП України, законодавець у той же час не використовує цей термін при формулюванні інших положень, у Науково-практичному коментарі до КпАП України за редакцією А.С. Васильєва та О.І. Миколенка, зокрема до ст.125, чітко зазначено, що попередження, а абсолютно визначеній санкції статті передбачається за вчинення «незначних порушень» [1, 341], що знову ж таки дає підстави для розмежування цих понять.

Узагальнення наявних різних джерел з відповідної проблематики дозволяє зробити висновок про те, що малозначність та незначна суспільна шкідливість адміністративних правопорушень – близькі, однак не тотожні поняття, малозначність можна розглядати як складову незначної суспільної шкідливості (школа суспільним відносинам буде у будь-якому випадку, однак у разі вчинення малозначного діяння її розмір буде меншим), саме тому у визначенні попередження варто зробити уточнення, що воно застосовується у разі вчинення особою адміністративного правопорушення з незначною суспільною шкідливістю, в т.ч. малозначного проступку. Тим самим, беручи до уваги наявні нормативні положення (ст.22 КпАП), й безпосередньо нормативну вказівку на те, що у разі вчинення малозначного адміністративного проступку особа може (однак не обов'язково) бути звільнена (а може бути і не звільнена) від адміністративної відповідальності, малозначність варто розглядати як певну специфіку адміністративного проступку – підстави притягнення особи до відповідного різновиду юридичної відповідальності, застосування по відношенню до винної особи адміністративного стягнення у вигляді попередження.

Окрім незначної суспільної шкідливості, адміністративні правопорушення як підстава для застосування попередження як виду адміністративного стягнення також в якості ознак мають протиправність, винність та караність. Щоправда, В.К. Колпаков, окрім традиційних, додатково виділяє й такі ознаки: діяння, об'єкт посилання [6, 25], завдяки чому уточнює, що саме наявність цих ознак дозволяє зробити висновок, що «думки, бажання чи інші вияви психічної діяльності не мають юридичного значення і не можуть бути адміністративним проступком» [6, 25], об'єкт посягання деталізує своєрідність таких різновидів правопорушень. О.І. Миколенко також пропонує дещо розширений перелік ознак, щоправда, окрім традиційних, виокремлює діяння та деліктоздатність особи, що його вчиняє [7, 30-31].

Стосовно ж решти ознак у вітчизняній адміністративно-правовій науці має місце єдність думок вчених, як-то: протиправність – вчинення певного діяння заборонено, його вчинення є порушенням права; винність – наявність в особи власного психічного ставлення до відповідного діяння та його наслідків (тобто, як слушно зазначає О.І. Миколенко, має місце свідомий вольовий акт протиправної поведінки [7, 30]); караність (а точніше адміністративно-правова караність) – за вчинення певного діяння в законодавстві передбачено накладення адміністративного стягнення (зокрема одного із його різновидів – попередження). У сукупності всі ці ознаки характеризують адміністративне правопорушення в аспекті емпіричного (апостеріорного) аналізу, їх нормативне закріплення слугує «орієнтиром для попередньої кваліфікації адміністративного правопорушення» [6, 24-25]. Ознаки доповнюють одна одну, взаємопов'язані. Так, слід погодитися з авторами колективної монографії «Процесуальний примус в адміністративній відповідальності» щодо того, що протиправність, як ознака адміністративного проступку, логічно зумовлена його іншою ознакою – шкідливістю, разом вони виступають як парні правові категорії, що відбивають, з одного боку, зміст, а з іншого, – форму діяння. Діалектика змісту і форми полягає в тому, що зміст не безформний, а форма одночасно і міститься в самому змісті, і являє щось його зовнішнє [14, 39]. При цьому автори базуються на працях Г. Гегеля [15, 298]. Протиправність знаходиться в нерозривному зв'язку із винністю. Якщо перша характеризує діяння з боку його юридичної форми (зовнішній прояв), друга ж – його внутрішню сторону, ставлення до проступку особи, яка його вчинила [14, 42]. І, нарешті, протиправність, винність і шкідливість обумовлюють існування караності, зокрема адміністративно-правової караності як невід'ємної, адекватної реакції держави на вчинення відповідного діяння.

У той же час не варто обмежуватися лише цими ознаками, слід зосередити увагу і на апріорних ознаках – ознаках, які містять поняття «склад адміністративного проступку» [6, 24].

Д.М. Бахрах зазначає, що склад проступку є складовою його нормативної, юридичної підстави, утворює гіпотезу норми, яка передбачає адміністративну відповідальність (у т.ч. у вигляді попередження), а вчинення діяння із всіма ознаками складу, – фактичну підставу настання відповідальності. Тобто, якщо особа вчиняє порушення, яке містить всі ознаки складу, отже є фактичні підстави для застосування адміністративного стягнення [8, 34], в т.ч. і у вигляді попередження. В.К. Колпаков прирівнює склад проступку розглядати в якості гносеологічного виміру адміністративного проступку (істину розуму), а його апостеріорні ознаки – онтологічний вимір (істину факту) [16, 187-219].

До їх числа, із урахуванням специфіки проблеми, що досліджується, варто віднести:

1) об'єкт – це суспільні відносини, на які спрямоване адміністративне правопорушення, за вчинення якого передбачено застосування попередження. Залежно від ступеня узагальнення прийнято виокремлювати загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкт проступку. Щодо загального одразу слід зазначити таким є суспільні відносини, що врегульовані законодавством України та охоронювані нормами адміністративно-деліктного законодавства (він єдиний для всіх проступків), родовий – це однорідні групи суспільних відносин, на які посягають адміністративні проступки, за вчинення яких передбачено застосування попередження, видовий – тісно пов'язана між собою група суспільних відносин, на яку посягає проступок, вона є частиною родового об'єкта (видовий об'єкт – різновид родового, специфічна група суспільних відносин, загальних для ряду проступків одного роду [8, 36]), а безпосередній – це суспільні відносини, на які здійснюється посилення, яке підпадає під ознаки конкретного складу. Щодо аналізу об'єктів адміністративних проступків, за вчинення яких передбачається застосування попередження, слід зазначити, що їх можна, в основному, виокремити в залежності від розміщення статті, що передбачає відповідальність за вчинення, в Особливій частині КпАП України (якщо мова йде про фіксацію в цьому акті, по аналогії й в інших актах). Родовий об'єкт уточнюється в назві глави Особливої частини КпАП України, видовий деталізує його, а ще більшу деталізацію передбачає і безпосередній об'єкт. Можна запропонувати виокремлення родових об'єктів щодо відповідних адміністративних проступків, за вчинення яких передбачається можливість застосування попередження, під певними номерами, а решту різновидів об'єктів в якості деталізації у межах самих номерних груп. До числа таких можна віднести: 1) відносини власності, зокрема відносини, що виникають при реалізації права державної власності на тваринний світ, у т.ч. під час під час здійснення повноважень із володіння, користування і розпорядження тваринним світом; 2) відносини в галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури, зокрема відносини з охорони атмосферного повітря, виконання зобов'язань із забезпечення його чистоти, недопущення забруднення в процесі виробничої діяльності, у сфері організації охорони, використання в відтворення тваринного світу, полювання і рибальства, з охорони та використання пам'яток історії та культури, з обліком, зберіганням та використанням архівних документів, а також із діяльністю архівних установ; 3) відносини в промисловості, будівництві, сфері використання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема безпека використання електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання, об'єктів електроенергетики, підключених до об'єднаної енергетичної системи України, енергетичного обладнання споживачів, правила щодо нормальної роботи електричних мереж, відносини із забезпечення готовності до експлуатації резервного паливного господарства, правила користування енергією чи газом у побуті, безпека робіт поблизу газопроводів та їх обладнання; 4) відносини на транспорті, зокрема громадську безпеку на транспорті, об'єктах транспорту, безпеку пасажирів на об'єктах транспорту, безпеку дорожнього руху, встановлений порядок використання смуги відводу автомобільних шляхів, порядок охорони автошляхів і шляхових споруд, встановлений порядок управління польотами на повітряних суднах, пожежну безпеку, життя і здоров'я громадян, майнову безпеку; 5) відносини в галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства і благоустрою, зокрема встановлений порядок користування житловими приміщеннями, експлуатації житлових приміщень та інженерного обладнання, стан чистоти, упорядкованості, налагодженості та зручності побуту в містах та інших населених пунктах, відносини, що виникають з приводу тримання собак і кішок між їхніми власниками й органами, що слідкують за додержанням санітарно-гігієнічних і ветеринарних норм і правил, а також забезпечують безпеку людей; 6) відносини в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, галузі фінансів і підприємницької діяльності, зокрема нормальна робота ринків,

інтереси споживачів, кредитно-фінансова система України у сфері законних операцій з валютними цінностями, порядок реалізації державною податковою службою України своїх функцій, порядок утримання та перерахунку податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи, порядок контролю за правильністю обчислення податків і перерахуванням їх до бюджету; 7) громадський порядок і громадська безпека, зокрема здоров'я населення, людська гідність і суспільна моральність, відносини захисту населення від шкідливого впливу шуму, а також забезпечення правил додержання тиші, відносини, що забезпечують належне виховання дітей у родині, здійснення постійного нагляду за ними з боку батьків і осіб, що їх замінюють, припинення випадків невиконання деякими громадянами батьківських обов'язків; 8) встановлений порядок управління, зокрема відносини, що забезпечують порядок під час мітингів, зборів, вуличних походів і демонстрацій, відносини, пов'язані із забезпеченням обслуговування об'єктів електроенергетики, відносини, пов'язані із дотриманням правил використання державних нагород, встановлена діяльність слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та лікувально-трудова профілакторіїв, порядок управління у сфері контролю за додержанням пожежної безпеки з боку уповноважених органів держави, порядок управління у сфері теплопостачання, порядок реєстрації, обліку вогнепальної зброї, порядок реєстрації громадян за місцем перебування тощо. Окрім об'єкта, виокремлюється також і предмет адміністративного проступку, а саме «упредметнений елемент матеріального світу, впливаючи на який особа посягає на безпосередній об'єкт адміністративного проступку» [7, 44]. Щодо адміністративних проступків, за вчинення яких передбачено застосування попередження, характерним є як наявність, так і відсутність предмета. В якості предмета можуть бути транспортні засоби, об'єкти житлово-комунального господарства, зв'язку тощо.

2) об'єктивну сторону – сукупність визначених у законодавстві ознак зовнішнього характеру, які характеризують акт зовнішньої поведінки особи, «зовнішній бік правопорушення» [10, 48], «зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання» [6, 56]. Об'єктивну сторону адміністративного проступку прийнято розглядати в якості складного елемента складу правопорушення, який включає кілька ознак, які взаємопов'язані між собою. У цьому аспекті варто погодитися із т.з. Д.М. Бахраха, що кожен елемент складу проступку – це система ознак. Ознаки є найпростішими частинами складу, їх групи формують його елементи, а органічна єдність елементів – склад адміністративного правопорушення (в т.ч. і того, за вчинення якого передбачається можливість застосування попередження) [8, 34]. Саме взаємозв'язок усіх ознак утворює цілісні властивості складу – суспільну шкідливість та протиправність, які як інтегративні ознаки самі не входять до жодної сторони складу, оскільки є «вторинними властивостями складу, на існування яких певним чином впливає кожна первинна ознака будь-якої сторони» [8, 34]. Ознаки об'єктивної сторони прийнято поділяти на основні та факультативні. Основним, провідним елементом (О.І. Миколенко вживає саме це поняття [7, 45]), ознакою прийнято вважати протиправне діяння (дію чи бездіяльність), Т.О. Коломосьць робить певне уточнення і називає цю ознаку «адміністративно-правовим діянням» [10, 48], тобто протиправне, активне або пасивне, свідоме, вольове діяння особи, яке завдає або може створити реальну можливість завдання шкоди об'єкту, що охороняється нормами адміністративного права. Протиправне діяння як обов'язкова ознака складу адміністративного правопорушення, за вчинення якого передбачається застосування попередження, може бути у формі активних дій та пасивної поведінки. Так, наприклад, до активних дій цілком можна віднести самовільну переуступку права користування об'єктами тваринного світу, а також укладання інших договорів, які в прямій чи прихованій формі порушують права державної власності на тваринний світ, порушення правил використання об'єктів тваринного світу, пошкодження газопроводів при провадженні робіт, куріння на об'єктах залізничного транспорту тощо. Бездіяльність є характерною ознакою ухилення від відшкодування майнової шкоди, заподіяної злочином підприємствам, установам, організаціям, недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд, непідготовленість до роботи резервного паливного господарства тощо. Для деяких адміністративних проступків, за вчинення яких передбачається застосування попередження, притаманним є протиправне діяння як у вигляді дії, так і бездіяльності. Так, наприклад, до таких можна віднести: порушення законодавства про захист рослин, порушення законодавства про архівні документи, порушення правил поведінки на повітряному судні тощо. Узагальнений аналіз адміністративних правопорушень, за вчинення яких може передбачатися застосування

попередження, адміністративно-деліктного законодавства щодо цього питання, свідчить, що протиправне діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони цих правопорушень може бути не тільки простим (єдиним короткочасним, разовим актом протиправної поведінки), однак і складним у всьому розмаїтті відомих вітчизняній адміністративно-правовій доктрині проявів, а саме: складатися з альтернативних дій (наприклад, розпиття спиртних напоїв у громадському місці і поява в громадському місці в п'яному вигляді), бути збірним проступком (наприклад, порушення правил охорони і використання пам'яток історії та культури, порушення правил тримання собак і котів тощо), тривати в часі (наприклад, проживання без паспорта), бути продовжуваним (наприклад, багаторазове фотографування з борту повітряного судна тощо). Діяння з ознаками адміністративного правопорушення, за вчинення якого може передбачатися застосування попередження, може бути закінченим і незакінченим, «перерваним з тих та інших причин, що не досягли бажаної мети» [6, 59]. Так, наприклад, до таких видів адміністративних правопорушень цілком можливо віднести незаконну передачу заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань (ст.188 КпАП України).

Усі інші ознаки (елементи) об'єктивної сторони адміністративних правопорушень як взагалі, так і тих, за вчинення яких передбачається застосування попередження, слід вважати факультативними. Щоправда, у літературі з адміністративного права, що вийшла друком до 910-х рр. ХХ століття, а в деяких і навіть до початку ХХІ століття, основними, обов'язковими ознаками, окрім протиправного діяння, виокремлювалися причинний зв'язок та негативні (шкідливі) наслідки діяння (наприклад, роботи Л.В. Коваля, С.Т. Гончарука, О.М. Якуби та ін.) [13, 48-49]. Решта ж ознак вважалися факультативними, «обставинами, пов'язаними із вчиненням провини» [13, 48]. Т.О. Гуржій також до основних елементів об'єктивної сторони відносить: протиправне діяння, суспільно-небезпечні наслідки, причинний зв'язок між протиправним діянням і суспільно небезпечними наслідками [17, 279]. Як і автори Академічного курсу з адміністративного права України за загальною редакцією В.Б. Авер'янова [18, 343]. До їх числа належать: шкідливі наслідки, причинний зв'язок між протиправним діянням і шкідливими наслідками, час, місце, умови, спосіб та знаряддя вчинення проступку. У підручнику «Адміністративне право» за загальною редакцією Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй, серед таких, замість «умов», виокремлено «обстановку», а поряд із знаряддям виділено і засоби вчинення проступку [19, 192]. Як і в Академічному курсі з адміністративного права України за загальною редакцією О.М. Бандурки [20, 374]. Т.О. Гуржій до факультативних ознак пропонує відносити: спосіб вчинення, місце вчинення, час вчинення, засоби вчинення, обсяг заподіяної шкоди, джерела адміністративного проступку [17, 279]. Останні дві ознаки, як правило, не зустрічаються в наукових роботах інших представників галузевої правової науки. На думку Т.О. Гуржія, обсяг заподіяної шкоди є ознакою, яка дозволяє відмежувати адміністративний проступок від злочину, а джерела вчинення – ознака, що вказує на витoki шкоди, заподіяної об'єкту адміністративно-правової охорони [17, 284-285]. Ці дві останні ознаки не є характерними, як правило, для адміністративних правопорушень, за вчинення яких може передбачатися застосування попередження.

Беручи до уваги особливість адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається застосування попередження, їх незначний ступінь суспільної шкідливості, і навіть інколи малозначний характер, цілком логічно припустити, що шкідливі наслідки за вчинення таких діянь є незначними, можуть бути мінімальними, а інколи і взагалі бути відсутніми, коли мова йде про формальні склади таких проступків, коли проступком «визнається саме вчинення протиправних діянь» [10, 49]. У таких випадках причинний зв'язок проходить через свідомість людей, визнаючи при цьому мотиви їх поведінки, спрямовані на досягнення певної мети. Беручи до уваги те, що більшість адміністративних проступків, за вчинення яких передбачається застосування попередження, полягають у недотриманні певних правил (поводження у певному місці, використання предметів, тримання тварин тощо), коли «в протиправному діянні присутній склад правопорушення незалежно від настання шкідливих наслідків» [10, 49], цілком можна зробити припущення, що превалюють саме формальні склади адміністративних правопорушень, коли шкідливих наслідків немає, а може вони і є, однак знаходяться за межами складу проступку і не впливають на кваліфікацію.

Специфіка об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається можливість застосування попередження, полягає і в тому, що для них, в

основному, не є характерною наявністю інших факультативних ознак (елементів): місця вчинення (певної території, на якій здійснюється правопорушення), часу (певного часового відрізка, протягом якого вчиняється проступок), засобів та знарядь вчинення (предметів матеріального світу, за допомогою яких проступок вчиняється), способу вчинення (форми, прийомів, методів, послідовності дій вчинення проступку). Лише в деяких випадках необхідним є акцент уваги на час вчинення проступку (наприклад, порушення правил полювання, зокрема полювання в заборонений час, порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил тиші, зокрема у нічний час тощо), місце вчинення проступку (у переважній кількості мова йде про громадське місце – щодо порушень вимог законодавства щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи додержання тиші, паління у невстановлених місцях, у громадських місцях, може також бути вказівка і на заборонене місце для полювання, невідведене місце для вигулювання собак тощо), знаряддя, способи вчинення (наприклад, щодо полювання забороненими знаряддями або способами, самовільне використання з корисною метою електричної та теплової енергії із приладів обліку або внаслідок пошкодження таких тощо). При цьому, як слушно зазначає О.І. Миколенко, варто відмежовувати засоби і знаряддя вчинення правопорушень, знаряддя вважати різновидом засобів вчинення адміністративних правопорушень [7, 47]. У новітній адміністративно-правовій науці до ознак об'єктивної сторони відносять додатково «інших осіб», тобто осіб, які в будь-якій формі беруть участь у відносинах з правопорушником, а також співучасть [6, 61-62]. Такої ж думки дотримується і Д.М. Бахрах [8, 36]. Щодо адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається можливість застосування попередження, ознака «інші особи» є прийнятною, як-то: щодо участі представників органів держави, які мають виконавчо-розпорядчі повноваження (наприклад, у разі невиконання розпоряджень командира повітряного судна тощо), щодо інших осіб (наприклад, громадян, які здали паспорт у заставу, інших осіб, яким винна особа сприяла або ж допустила проживати без паспорта тощо). Щодо ж до співучасті, беручи до уваги її обов'язкові ознаки, серед яких умисна форма вини, а також те, що попередження як найлегше адміністративне стягнення застосовується у разі вчинення особою проступку з необережності, за умови наявності обставин, що пом'якшують відповідальність, дещо суперечливим є факт віднесення цієї ознаки до ознак об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається можливість застосування саме попередження.

3) суб'єкт проступку, тобто особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, за яке передбачається можливість застосування попередження. Варто підтримати позицію Д.М. Бахраха і В.К. Колпакова щодо того, що «очевидно, сама ця особа до складу не входить, а останній включає в якості конструктивних ті ознаки, які характеризують виконавця неправомірного діяння» [8, 36; 6, 63].

Слід зазначити, що в законодавстві сам термін «суб'єкт проступку» не використовується, відсутня і його дефініція. У наявності широке використання терміна «особа», завдяки чому більшість учених-адміністративістів згодні з тим, що має місце не тільки адміністративна відповідальність фізичних осіб, а й юридичних осіб. У правовій, зокрема адміністративно-правовій, поширеним є також визнання в якості суб'єктів адміністративної відповідальності індивідуальних та колективних суб'єктів [8, 37]. Це повною мірою має відношення і до попередження, воно може бути застосоване як до фізичних, так і до юридичних осіб. Що фізичних осіб (вони традиційно вважаються суб'єктами, це закріплено у КпАП України та деяких інших законодавчих актах), то вони повинні мати ознаки: а) загальні (досягти 16 років і бути осудними), що правда аналіз вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства дозволяє стверджувати, що закріплені також підстави, коли для застосування попередження як виду адміністративного стягнення особа, що вчинила адміністративний проступок, повинна досягти 18 років (наприклад, організатор зборів, мітингів, фізичних походів і демонстрацій у разі порушення встановленого порядку їх організації та проведення, або ж особи за порушення строків реєстрації (перереєстрації) вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік тощо). Стосовно осудності одразу ж слід зазначити відсутність її нормативного визначення й виокремлення її як загальної ознаки суб'єкта проступку на підставі нормативного фіксування неосудності (ст.20 КпАП України), з акцентом на її медичний та юридичний критерії. Завдяки цьому можна підтримати базове доктринальне положення про те, що осудність – це здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними, а отже – і нести за

них відповідальність [10, 51]. Крім того, для суб'єкта адміністративного проступку – фізичної особи, щодо якої можливим є застосування попередження, характерним є нормативне закріплення спеціальних ознак (як правило, вони закріплюються в текстах самих статей нормативно-правових актів, які передбачають застосування попередження), що, у свою чергу, допомагає виокремити т.з. «спеціальних суб'єктів», тобто «осіб, які характеризуються ознаками, наявність яких дає можливість притягнути особу до адміністративної відповідальності» за вчинене нею правопорушення» [10, 49]. До таких (з урахуванням можливості застосування до них попередження) можна віднести: посадових осіб (у більшості випадків) – за допущення проживання без паспорта, незаконне вилучення посадовими особами паспортів у громадян тощо, батьків (невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей), можливою є й більша нормативна конкретизація, як-то: судноводій (за порушення правил користування маломірними суднами), землекористувач (порушення правил утримання ділянок, прилеглих до автомобільних шляхів тощо). У цьому аспекті акцент варто зробити на певну відмінність спеціальних і особливих ознак суб'єкта проступку, у т.ч. і за вчинення якого передбачається попередження. Перші виконують одну із двох функцій – а) можуть бути конструктивними ознаками простих складів, а це означає, що до відповідальності притягуються тільки спеціальні суб'єкти; б) вони можуть бути кваліфікуючими ознаками кваліфікованих складів [6, 65], другі ж – до складу правопорушення не входять і вищезазначених функцій не виконують, на кваліфікацію вчиненого вони не впливають, хоча й враховуються при обранні виду і розміру адміністративного стягнення. Такі ознаки, як правило, у доктрині називають особливими, а суб'єкта особливим, тобто таким, що має «ознаки, які впливають на особливість його притягнення до відповідальності» [7, 50]. У той же час В.К. Колпаков пропонує «для носіїв особливих ознак» вживати терміни «загальний суб'єкт з особливими ознаками», «спеціальний суб'єкт з особливими ознаками» [6, 66]. До особливих ознак, з урахуванням можливості застосування попередження як виду адміністративного стягнення, для суб'єктів можна виокремити: відсутність громадянства, вагітність, сильне душевне хвилювання, наявність іноземного громадянства тощо.

Попередження може застосовуватися і по відношенню до юридичних осіб, хоча засади їх відповідальності фіксуються не у КпАП України, а в окремих законодавчих актах. Варто погодитися із авторами навчального посібника «Адміністративна відповідальність» за загальною редакцією Т.О. Коломоєць, що, незважаючи на те, що термін «юридична особа» цивілістичний за своєю сутністю був не відразу сприйнятий адміністративно-правовою наукою, однак із певною модифікацією її ознак набув поширення останнім часом, у т.ч. й із формулюванням визначення юридичної особи як суб'єкта адміністративного (в т.ч. деліктного) права та виокремленням її адміністративної деліктоздатності як невід'ємної складової статусу [10, 27]. Жодних сумнівів у правничому галузевому науковому середовищі щодо відповідальності, зокрема адміністративної, юридичних осіб немає, про це свідчать ґрунтовні наукові дослідження Д.М. Лук'янця, В.К. Колпакова, Н.В. Хорошак, О.І. Миколенка, С.Г. Стеценка та ін. Так, наприклад, Д.М. Лук'янець у своїй роботі «Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку» не тільки обґрунтовує існування адміністративної відповідальності юридичних осіб, а ще й виокремлює її різновиди – комплексну, спільну, субститутну, триваючу [21, 107-112], пропонує навіть удосконалити дещо і термінологічний ряд, а саме: для позначення правопорушень, суб'єктом яких є фізична особа, вживати термін «адміністративний проступок», а відповідно юридична особа – «адміністративне правопорушення» [21, 141].

У перспективному законодавстві, зокрема в зразках наявних проектів кодифікованих адміністративно-деліктних актів, питання адміністративної відповідальності юридичних осіб пропонується врегулювати в окремому розділі. Певного розмежування ознак (спеціальних, загальних) юридичних осіб-суб'єктів проступку немає, хоча вони і відрізняються від фізичних осіб тим, що: а) їх поведінка, зокрема неправова, знаходить прояв у діяльності уповноважених фізичних осіб, що «становить соціальний субстрат юридичної особи», внаслідок чого вина юридичної особи серйозно відрізняється від вини фізичної особи; б) стягнення, що застосовується до правопорушника, тягне негативні наслідки не лише для порушника (юридичної особи), а й для пов'язаних з нею фізичних осіб [10, 26].

Беручи до уваги комплексний, перш за все превентивно-виховний потенціал попередження, цілком логічним було б твердження, що основним суб'єктом адміністративних правопорушень, за вчинення яких застосовується попередження, все ж таки є фізична особа.

4) суб'єктивна сторона проступку – елемент складу адміністративного проступку, який характеризує психічне ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння та його наслідків. Ознаками суб'єктивної сторони є: вина, мотив і мета, де обов'язковою і головною ознакою є саме вина, решта ж – факультативні ознаки. Обов'язковість ознаки вини можна навіть виділити в дефініції адміністративного правопорушення (проступку) в ст.9 КпАП України. Незважаючи на відсутність нормативного визначення вини й фіксацію легальних понять її форм (ст.10, 11 КпАП України), можна все ж таки на підставі наявних різноманітних джерел запропонувати визначення вини як «психічного ставлення особи до здійсненого нею діяння та його наслідків» [7, 53]. Варто підтримати Л.В. Ковалю й зазначити, що «вина створює так званий внутрішній психологічний елемент провини, за який винна особа підлягає відповідальності. Наявністю вини ми констатуємо, що певний проступок – це не тільки фізична дія людини, а й продукт її внутрішнього миру, волі, свідомості, так би мовити, душевного руху» [13, 56]. Момент волі є відправним як для активних, так і для пасивних дій [13, 57]. Зовнішніми формами прояву вини є умисел і необережність. Перший має місце, коли особа усвідомлювала протиправний характер свого діяння, передбачала його шкідливі наслідки, свідомо допускала їх настання (відповідно прямий умисел і непрямий (евентуальний) умисел). При цьому варто погодитися з В.К. Колпаковим, що в наявності значна кількість формальних складів, які не передбачають настання шкідливих наслідків, і за вчинення яких можливим є застосування попередження. Законодавець при цьому керувався або ж очевидністю шкідливих наслідків, або ж складністю їх обчислення, або ж проблематичністю їх існування взагалі, хоча шкода від «маси аналогічних проступків» є очевидною [6, 67]. У таких випадках елемент усвідомлення концентрується саме на діянні.

Необережність має місце в тому випадку, коли особа передбачала настання шкідливих наслідків свого діяння, однак легковажно розраховувала на їх відвернення, або ж не передбачала настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити. В адміністративно-правовій науці традиційно виокремлюється два види необережності – легковажна самовпевненість та недбалість, хоча у літературі також можна зустріти вказівки і на інші різновиди. Так, наприклад, Л.В. Коваль серед таких виокремлював: необачність, самовпевненість, легковажність, недбайливість, розважливість тощо [13, 68].

Узагальнений аналіз наявних нормативних джерел дозволяє стверджувати, що більшість адміністративних правопорушень, за вчинення яких може передбачатися застосування попередження, вчиняються з альтернативною формою вини – або умисно, або з необережності, беручи до уваги певне превалювання формальних складів, можна стверджувати, що певна кількість (її не можна визнати маленькою) адміністративних правопорушень вчиняється тільки навмисно (наприклад, порушення права державної власності на тваринний світ, недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатацію підприємств і споруд, порушення правил поведінки на повітряному судні, порушення правил про валютні операції, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, незаконні дії щодо державних нагород, незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань, допущення проживання без паспорта тощо). Хоча в наявності і такі, вчинення яких передбачається з необережності (наприклад, непідготовленість до роботи резервного паливного господарства, пошкодження газопроводів при провадженні робіт, інші порушення правил дорожнього руху тощо, однак їх кількість, у порівнянні із тими, вчинення яких можливе тільки умисно, або ж з необережності (альтернативна форма вини), є набагато меншою. Щоправда, вузькоспеціалізований аналіз питань адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень в окремих сферах суспільних відносин дозволяє стверджувати, що попередження все ж таки логічно застосовувати в разі вчинення правопорушень з необережності. Так, наприклад, В.О. Іванцов дійшов висновку, що попередження як засіб протидії правопорушенням в галузі фінансів може бути передбачено лише за вчинення правопорушення з необережності та накладання лише один раз у випадку вчинення правопорушення вперше, малозначності проступку, наявності пом'якшуючих і відсутності обтяжуючих обставин тощо [22, 11]. Такої ж думки дотримувався ще в 70-ті роки

XX століття Б.В. Дрейшев, зокрема зазначаючи, що застосування попередження за умов наявності умислу не може бути доцільним, оскільки особа ігнорує повністю правовий, моральний бар'єри, передбачені в нормативно-правових актах, його застосування буде неефективним засобом протидії правопорушенням [23, 58].

Дещо специфічною виглядає вина юридичних осіб, щодо яких також, яке вже неодноразово зазначалося, застосовується попередження як вид адміністративного стягнення. Це питання в сучасній правовій, зокрема адміністративно – правовій науці, є дискусійним. Як слушно зазначають автори навчального посібника «Адміністративна відповідальність» за загальною редакцією Т.О. Коломоєць, визначення вини юридичної особи у вчиненні адміністративного правопорушення містить певні труднощі через те, що колективне утворення позбавлене можливості що-небудь передбачити, усвідомлювати, розраховувати [10, 29]. Підтримуючи позицію більшості вчених-адміністративістів щодо цього питання (наприклад, Д.М. Лук'янець, В.К. Колпакова, Л.П. Попова, Н.В. Хорошак і т.д.), можна зазначити, що вина юридичної особи – це «суб'єктивне ставлення до правопорушення колективу юридичної особи – правопорушника, що має визначатись за превалюючою волею, під якою насамперед варто розуміти воно адміністрації (керівництва, власника) юридичної особи» [10, 29-30]. Специфіку вини юридичної особи при вчиненні адміністративного проступку досліджують детально і в російській адміністративно – правовій доктрині. Так, зокрема П.П. Серков, що при формуванні нормативного підґрунтя адміністративної відповідальності юридичних осіб повинні бути чітко визначені критерії винності юридичної особи. Головним із них повинна бути безпосередня поведінка юридичної особи перед проступком, що дозволяє зрозуміти, чи вдалася юридична особа до розумно необхідних заходів для належного виконання передбачених обов'язків, чи ні. Інколи для цього необхідною є навіть ретроаналітична робота. Усе це, на думку П.П. Серкова, дозволяє стверджувати, що суб'єктивна сторона складу адміністративного проступку юридичної особи наповнена об'єктивним змістом, однак об'єктивність ця має сувору персоніфікацію й характеризує ставлення юридичної особи як суб'єкта права до адміністративної протиправності, що фактично й означає суб'єктивну сторону складу адміністративного проступку [24, 92-93]. Такої ж позиції дотримується О.М. Волков, О.С. Дугенець [25, 172]. Більш детально це питання аналізують О.П. Альохін та А.О. Кармолицький, відзначаючи, що вина юридичної особи має особливий зміст, завдяки чому її не варто порівнювати, а тим більше ототожнювати із виною фізичних осіб. Зміст вини юридичної особи варто розглядати як поєднання двох аспектів: а) в особі були можливості для дотримання правил і норм, порушення яких може зумовити настання адміністративної відповідальності (об'єктивний фактор); б) нею не біло вжито всіх необхідних заходів щодо дотримання (суб'єктивний фактор) [26, 422]. Їх підтримує О.С. Рогачова, у той же час критично висловлюється щодо збереження такого стану справ і на майбутнє, обґрунтовує потребу корегування нормативних засад вини юридичної особи, оскільки «нормативне закріплення безвинної відповідальності юридичної особи (ознакою вини виокремлюється зараз бездіяльність її) суперечить загальним засадам, коли вина вважається необхідним елементом підстав адміністративної відповідальності» [27, 14].

Окрім вини, суб'єктивну сторону адміністративних правопорушень, за вчинення яких можливим є застосування попередження, формують і факультативні ознаки: а) мета – «той результат, якого хоче досягти правопорушник» [7, 53], В.К. Колпаков дає більш деталізоване визначення мети як «уявного образу результату, до якого прагне винний, його уявлення про ті бажані наслідки, що мають з'явитися в результаті здійснення проступку» [6, 69]; б) мотив – «те, що спонукає до дій, суб'єктивна реакція особи на об'єктивну реальність, стан суб'єкта, який викликає його активність» [6, 69], «спонукання, спонукальна причина вчинення правопорушення» [7, 54], «спонукальна причина, первісний імпульс до здійснення правопорушення» [13, 62]. Щоправда, В.В. Сидоренко додатково серед факультативних ознак суб'єктивної сторони виокремлює «самостійний стан правопорушника», однак не подає детального його аналізу [28, 10].

Як правило, зазначені факультативні ознаки рідко виступають «конструктивною» ознакою складу адміністративного правопорушення, за вчинення якого передбачено попередження. Вона в наявності, наприклад, при порушенні правил користування енергією чи газом – з корисливою метою, участі в організованих без дозволу азартних іграх у громадських місцях на гроші, речі чи інші цінності – те ж саме (хоча в статті безпосередньої вказівки щодо неї немає),

тощо. Можна в цілому погодитися із В.К. Колпаковим, що «там, де є умисел, обов'язково постає питання про мету, хоча воно може бути і не включена до конструктивних ознак складу» [6, 70]. Майже аналогічним є стан справ і з мотивами. Він має місце, наприклад, при порушенні порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, коли «мотиви участі у подібних заходах уже підкреслюють свідоме ставлення до певного питання, відомі погляди і наміри, що знаходить вираз в показовості вчинків і дій» [1, 570]. Або ж незаконні дії щодо державних нагород вчиняються з мотивів: користі, хвастовства, залучення уваги до своєї персони з метою одержання пільг, матеріальних благ, знаків уваги і пошани, колекціонування [1, 587] (в даному випадку яскраво виокремлюється і мета і мотив). Хоча, все ж таки, тотального виокремлення цих факультативних ознак суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачається застосування попередження, характерним визнати неможна.

Задля удосконалення засад використання комплексного ресурсу попередження доцільним вбачається систематизація всіх нормативних засад застосування попередження у формі кодифікації, зосередження їх у єдиному кодифікованому адміністративно-деліктному акті. Фактичним (у деяких джерелах зустрічається термін «юридіко-фактичними») засадами застосування попередження є вчинення особою адміністративного проступку (діяння з апостеріорними ознаками протиправного, винного, суспільно шкідливого, за вчинення якого передбачається застосування попередження), з сукупністю таких його апріорних характеристик та ознак, які дозволяють виокремити його серед інших адміністративних проступків (склад адміністративного проступку). Попередження, як правило, застосовується за вчинення діянь (дій чи бездіяльності) з незначним ступенем суспільної шкідливості (в т.ч. малозначних), які вчиняються, вперше, особою, яка має в цілому позитивні характеристики (як фізичними, так і юридичними особами), при наявності обставин, які пом'якшують відповідальність, тощо. В основному, в наявності обов'язкові (основні) елементи складу адміністративного проступку. Діяння може посягати на власність, громадський порядок, порядок управління, використання природних ресурсів, порядок на транспортні тощо, бути разовим або триваючим, бути альтернативним, збірним, закінченим і незакінченим, формальним (у переважній більшості) або матеріальним, особистим або службовим, із незначними суспільно шкідливими наслідками, вчиненим умисно або з необережності (як правило, фіксується альтернатива), фізичною або юридичною особою (переважно першою), загальним або спеціальним суб'єктом (переважно першим). Як правило, попередження накладається при наявності обставин, які пом'якшують адміністративну відповідальність, перелік яких формується протягом вже тривалого часу, не є вичерпним при закріпленні в законодавстві й підлягає розширеному тлумаченні суб'єктом застосування попередження як виду адміністративного стягнення. Для застосування попередження як виду адміністративного стягнення необхідним є й існування процедурних підстав (наявності нормативного визначених процедурних засад використання його ресурсу та правозастосовного документу щодо конкретного випадку його застосування).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / за заг. ред. А.С. Васильєва, О.І. Миколенка. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 1024 с.
2. Літошенко О.С. Розвиток нормативно-правової бази адміністративної відповідальності в Україні: основні етапи / О.С. Літошенко // Часопис Київського університету права. – 2003. – № 3. – С. 39-44.
3. Агапов А.Б. Административная ответственность: учебник / А.Б. Агапов. – М.: «Статут», 2000. – 251 с.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібн. / С.Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2009. – 640 с.
5. Резнік С.О. Малозначність правопорушення як підстава звільнення від адміністративної відповідальності: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.О. Резнік; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2011. – 20 с.

6. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібн. / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
7. Миколенко О.І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / О.І. Миколенко. – Харків: ТОВ «Одіссея», 2012. – 368 с.
8. Бахрах Д.Н. Административная ответственность: учебн. пособие / Д.Н.Бахрах. – М.: ООО «Юриспруденция», 1999. – 122 с.
9. Кузьменко О.В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права / О.В. Кузьменко // Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції: зб. наук. статей / Смокович М.І., Цуркан М.І., Перепелюк В.Г. та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – С. 69-79.
10. Адміністративна відповідальність: навч. посібн./ за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2011. – 184 с.
11. Ільєнок Т.В. Адміністративне правопорушення: доктринальний аспект / Т.В. Ільєнок // Юридична наука. – 2012. – № 11 – С. 34-41.
12. Коваль Л.В. Адміністративно-деліктні правовідносини: монографія / Л.В. Коваль. – К.: Вища школа, 1979. – 240с.
13. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення: монографія / Л.В. Коваль. – К.: «Вища школа», 1975. – 158 с.
14. Колпаков В.К. Процесуальний примус в адміністративній відповідальності: монографія / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв, І.М. Сопілко та ін. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 416 с.
15. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук / Г.В.Ф. Гегель. – Т.1.: Наука логики. – М.: Мысль, 1974. – 452 с.
16. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
17. Гуржій Т.О. Адміністративне право України: навч. посібн. / Т.О. Гуржій. – К.: КНТ, 2011. – 680 с.
18. Адміністративне право України. Академічний курс: підручн.: у двох томах. – Том І. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
19. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та доповн. – Х.: Право, 2012. – 656 с.
20. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: [підручник] / за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х.: Золота миля, 2011. – 584 с.
21. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія / Д.М. Лук'янець. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.
22. Іванцов В.О. Адміністративно-правові засоби протидії правопорушенням в галузі фінансів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.О. Іванцов; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2010. – 20 с.
23. Дрейшев Б.В. Предупреждение как вид административного взыскания / Б.В. Дрейшев // Известие вузов. Правоведение. – 1970. – №3. – С. 51-59.
24. Серков П.П. Административная ответственность в российском праве: современное осмысление и новые подходы: монография / П.П. Серов. – М.: Норма: ИНФРА – М, 2012. – 480 с.
25. Волков А.М. Административное право: учебник / А.М.Волков, А.С. Дугенец. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2013. – 288 с.

26. Алехин А.П. Административное право Россия. Первая часть: учебник / А.П. Алехин, А.П. Кармолицкий. – М.: Издательство «Зерцало», 2009. – 528 с.
27. Рогачев О.С. Основные направления изучения эффективности норм административно-деликтного права / О.С. Рогачева // Административное право и процесс. – 2011. – №1. – С. 13-16.
28. Сидоренко В.В. Адміністративно-правова відповідальність за економічні правопорушення: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.В. Сидоренко; Державний науково-дослідний інститут МВС України. – К., 2011. – 19 с.

УДК 347.963: 005.9 – 055.2

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Лескіна І.Є., здобувач

Запорізький національний університет

У статті визначені форми управління прокурорсько-слідчими кадрами, окреслені проблеми, що виникають у площині забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків під час здійснення управління, а також запропоновані шляхи вдосконалення кадрової політики в аспекті досягнення гендерного паритету.

Ключові слова: гендерна рівність, принцип, органи прокуратури, кадри, персонал, управління кадрами, форми управління.

Лескіна И.Е. ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО КАК ПРИНЦИП УПРАВЛЕНИЯ КАДРАМИ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРЫ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье определены формы управления прокурорско-следственными кадрами, обозначены проблемы, которые возникают в плоскости обеспечения равноправия женщин и мужчин при осуществлении управления, а также предложены пути усовершенствования кадровой политики в аспекте достижения гендерного паритета.

Ключевые слова: гендерное равенство, принцип, органы прокуратуры, кадры, персонал, управление кадрами, формы управления.

Leskina I.E. GENDER EQUALITY AS A PRINCIPLE OF PERSONNEL MANAGEMENT IN THE PROSECUTION AUTHORITIES OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the article, the author specified the form of government of prosecutor and investigator cadres, outlined the problems that arise in terms of equality of women and men during administration, and suggested the ways to improve personnel policy in terms of achieving gender parity.

The author substantiated the expediency of using terminology "management personnel in the public prosecution." According to the author, this term is a meaningful impact of managers on subordinate public prosecution offices, units, and separate groups of employees or individual officials of public prosecution offices in order to optimize their work and to have the most effective performance of the tasks assigned to the prosecution.

This article gives classification of personnel (staff) of the prosecution authorities of Ukraine produced by scientists. Thus, as the classification criteria they use professional identity, objective evidence of a person, official status, functionality or legal status, category of workers.

The author analyzes tendencies of placement of employees depending on sex of prosecution officials. Thus, the results of prosecutor personnel research of Zaporozhye region reveal that the prosecution service is not exclusively a male activity, as evidenced by the nearly equal number of workers of both sexes in the so-called ordinary positions. However, the percentage of women working in positions with the largest amount of power is insignificant. Another tendency is the split of prosecutorial activities and accordingly positions in traditionally "male" and "female." Outlined the tendency of women exclusion from decision-making in the public prosecution offices that is the existence of hidden gender discrimination in the prosecution authorities, caused by the imperfection of forms of personnel management.

The paper presents the form of personnel management in the prosecution authorities of Ukraine and regulatory grounds of such government.